

Preot Prof. Dr. Constantin Coman

A N T Í L O G O S
sau cuvântul celuiilalt

Editura Bizantină

De ce Antiflogos? 7

Pastorația în Biserica Ortodoxă. Implicațiile
pastorale ale conștiinței ortodoxe astăzi 13

Părintele duhovnicesc - o reconsiderare
eclesiologică 73

O încercare de abordare niptico-filocalică
a internetului 81

Folosirea Internetului în pastorația Bisericii,
între ispita promovării sinelui și provocarea
defăimării de sine 105

A urî și a iubi lumea. O perspectivă filocalică
asupra problemei ecologice 129

Canonizarea Sfinților Martiri Brâncoveni
și conștiința de sine a românilor 149

Întoarcerea la noi înșine. Teologia academică
sub presiunea secularizării 171

Între lectura teologică a istoriei și
istoria seculară a Bisericii 193

Epilog 233

PASTORAȚIA ÎN BISERICA ORTODOXĂ. IMPLICAȚIILE PASTORALE ALE CONȘTIINȚEI ORTODOXE ASTĂZI¹

În care se arată că cea mai importantă mărturie a conștiinței ortodoxe în lumea de astăzi ar fi lecția pocăinței și a smereniei, predată nu prin cuvinte, cât prin propriul exemplu, și că lipsa pocăinței este semn al secularizării.

Mulțumesc organizatorilor pentru onoranta invitație de a vorbi la această întrunire bisericească. Mă copleșește gândul și mai ales povara responsabilității să vorbesc în fața atâtor ierarhi, preoți și credincioși, reprezentând vârful vieții bisericești a românilor ortodocși din această Mitropolie a Europei Occidentale și Meridionale.

Vin în fața dumneavoastră cu un puternic imbold lăuntric de a face mai curând o mărturisire personală. Am mai multe motive. De altfel, pastorația este strâns legată de conștiința de sine

¹ Textul de față reprezintă dezvoltarea conferinței cu titlul *Pastorația în Biserica Ortodoxă. Implicațiile pastorale ale conștiinței ortodoxe astăzi*, ținute la Congresul Mitropoliei Ortodoxe Române din Europa Occidentală și Meridională, Paris, 11 mai 2018.

a păstorului și a teologului ortodox. Iar eu sunt, indiferent de conținutul și calitatea ei, o conștiință preoțească și teologică ortodoxă.

Cred, din ce în ce mai puțin, în analiza obiectivă, neutră, științifică a lucrurilor și, din ce în ce mai mult, în mărturisirea simțămintelor personale. Prezentarea științifică este impersonală, supusă riscului speculației și frecvent tributară tendințelor dominante ale momentului, precum și presiunii *corectitudinii politice*. Cu toate acestea este preferată atât de teologi, cât și de păstori în lucrarea lor.

Ispita speculației poate fi evitată prin întemeierea discursului teologic pe propria experiență, adică pe mărturisire, sau cel puțin prin raportarea continuă la propria experiență a subiectului tratat. Am să citez un cuvânt al Sfântului Isaac Sirul în sprijinul celor spuse: „Vrei un martor credincios pentru cele spuse? Tu ție însuți să-ți fii!”² Autoritatea și puterea dumnezeieștilor Scripturi și ale literaturii patristice până la corpusul literar al marilor părinți duhovnicești din veacul al XX-lea se întemeiază pe caracterul lor mărturisitor, nu pe tăria argumentelor logice și nici pe forța abstractizării, a

² Θέλεις δὲ μάρτυρα πιστὸν τῶν εἰρημένων? Σὺ εἰς ἑαυτὸν γενοῦ. Ἀββὰ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, Λόγοι Ἀσκητικοί, Κριτικὴ ἔκδοσις Μάρκελλος Πιράρ, Ἱερά Μονὴ Ἰβήρων, Ἅγιον Ὅρος, 2012, Cuvântul V, p. 282.

conceptualizării și a transpunerii cunoștințelor în sistem. Este un motiv în plus pentru care, invitat să vorbesc despre conștiința ortodoxă, voi evita să vorbesc generic despre aceasta și voi încerca să dau expresie propriei mele conștiințe ortodoxe, ca preot și teolog. Există riscul să greșesc, dar prefer să greșesc rămânând în sfera realului, decât să nu greșesc rămânând într-o lume speculativă, utopică. Prefer urâtul care există frumosului care nu există. Mă simt dator, la vârsta și mai ales la momentul actual al slujirii mele preoțești și teologice, oricare ar fi agoniseala mea de conștiință, să o mărturisesc. Este o presiune pe care o asimilez cu ceea ce Sfântul Apostol Pavel numea τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως - *mărturia conștiinței* (2 Corinteni 1, 12). Simt acut nevoia să împărtășesc fraților mei, cu orice prele – și cel de față este unul extrem de provocator – care sunt concluziile mele, simțămintele mele dominante, la finalul slujirii mele teologice și preoțești. Vorbesc de finalul oficial, administrativ, pentru că atât cât îmi va da Bunul Dumnezeu sănătate nu voi înceta nici slujirea preoțească și nici pe cea teologică.

Mă tem că, mai ales pentru a plăcea oamenilor sau pentru a nu-i supăra, ne ascundem simțămintele și convingerile profunde recurgând la un discurs contrafăcut. Se întâmplă frecvent acest lucru

din interes, din frică, din obediență, din conveniență sau când autoritatea, oricare ar fi ea, exercită o presiune asupra noastră. Am făcut experiența unui sistem social autoritarist și mă obsedează gândul ca nu cumva să perpetuez atitudinea mea de atunci. Am în vedere lipsa de reacție, tăcerea sau discursul conformist și mincinos care ne-au caracterizat pe mulți dintre noi în perioada comunistă. Atunci eram convingși că responsabilitatea aparține în întregime sistemului, acum nu mai sunt atât de sigur. Îmi este foarte clar că responsabilitățile sunt împărțite. Sunt foarte convins că fiecare dintre noi, în orice împrejurare s-ar afla, are propria responsabilitate. În decembrie 1989, mi-am zis că niciodată nu se va mai întâmpla să fiu martor al unor lucruri în care nu cred și să tac sau să le aprob împotriva conștiinței mele. De aceea, uneori, discursul meu poate fi supărător, radical, critic, dar, sper, ca de fiecare dată, să fie de bună credință. Din modelarea discursului nostru în funcție de ce vor oamenii să audă rezultă multe vulnerabilități. Printre vulnerabilități, cea mai importantă este edificarea unui fundament teoretic fals, închipuit, amăgitor, utopic, pe care încercăm să așezăm viața noastră cu oamenii și cu Dumnezeu sau, iată, pastorația Bisericii.

Prezentând noi lucrurile cum ar plăcea celor din fața noastră să le audă, iar dâșii cum ne-ar plăcea nouă să le auzim, ne desprindem de lumea reală și de starea concretă a noastră și a lucrurilor din jurul nostru, ne lansăm într-o lume plăcută, confortabilă, dar nereală. Cu alte cuvinte, construim, într-o complicitate cvasigenerală, o lume idolatră în care să ne simțim bine, să trăim comod și plăcut, cu minimum de eforturi și suferințe. Adevărul și lumea reală, ca și Dumnezeu Cel viu și adevărat, sunt pentru mai toți oamenii incomode, muștrătoare, solicitante. La fel și viața cea adevărată. Pătimaș, pervers și ipocrit, omul refuză chemarea la schimbarea și împlinirea sa după măsura dumnezeiască și cade în ispita reinventării după propria măsură a adevărului despre sine, despre lume și despre Dumnezeu, amăgindu-se pe sine și pe ceilalți, de dragul confortului și plăcerilor păcătoase. Cea mai mare cădere a omului nu este încălcarea poruncii lui Dumnezeu, păcatul ca atare, ci este idolatria, indiferent ce formă ar lua aceasta, adică contrafacerea adevărului despre Dumnezeu, om și lume. Nu trebuie să ne scape diferența care s-a creat între realitatea concretă, firea adevărată a lucrurilor, pe de o parte, și ce cred oamenii că este lumea, de cealaltă parte. În ipocrizia sa, ignorând

cea mai elementară evidență, că lumea în întregul ei - incluzând tot ceea ce există și pe om - constituie un dat coerent și, prin urmare, închide în sine sensul și adevărul despre sine - omul aplică lumii adevărurile sale teoretice. Așadar, lumea nu este ceea ce este, ci ceea ce credem și spunem noi că este. Dacă nu este conformă și pe placul nostru, ajungem până la a o silui, impunându-i adevărul nostru teoretic, ideologia noastră.

Ispita ideologizării totale a adevărului despre viață îl aruncă pe om în cea mai periculoasă aventură existențială. Semenii noștri au ajuns să proclame drept adevăruri idei care contrazic în mod flagrant evidențele. Și, mai mult decât atât, vor să impună cu forța tuturor „adevărurile” lor.

Dar nu acest risc mă preocupă pe mine aici, ci riscul care ne paște pe noi, credincioși, preoți și teologi, de a contraface adevărul despre Dumnezeu și despre cele dumnezeiești, despre lume și om, sub presiunea acelorași neputințe și ispите omenești, adică tendința de a reconsidera lucrurile pentru a le acomoda măsurii noastre omenești și intereselor noastre. Ispita speculației teoretice și a ideologizării, a închiderii realității în definiții și sisteme teoretice mi se pare cea mai periculoasă.

Am făcut aceste observații preliminare pentru a argumenta de ce am optat pentru o mărturie

personală în locul unei prezentări sistematice, obiective, teologice subiectului. Deși, mă suspectez, evident, și pe mine că rămân în mare măsură tributar speculației teoretice sau scolasticismului, sau ideologizării adevărului. Dumnezeu cu mila Lui!

CONȘTIINȚA ORTODOXĂ,
PRINCIPALA TRĂSĂTURĂ SPECIFICĂ

În conștiința mea de preot și teolog ortodox, nota specifică, definitorie, a credinței și a vieții noastre bisericești ortodoxe este adevărul conform căruia comunicarea între Dumnezeu și lume/om, între cer și pământ, între creat și necreat se realizează prin împărtășire, prin unire la propriu, nu printr-un transfer de la distanță, exterior, de informații sau de putere dumnezeiască. Absolut toate manifestările vieții noastre creștine poartă pecetea acestui adevăr, de la Dumnezeiasca Liturghie, cântarea bisericească, iconografia ortodoxă, arhitectura, veșmintele și podoabele, cinstirea sfinților și a moaștelor, sfințirea caselor și a obiectelor, până la smerita lumânare. Cred cu tărie că lumânarea ortodoxă este galbenă – în contrast cu lumânarea albă a confrăților catolici – tocmai pentru a ilustra adevărul unirii reale a materiei create cu harul dumnezeiesc necreat, adevărul privind

îndumnezeirea materiei, auriul fiind culoarea care în spațiul bisericesc ortodox predomină și indică prezența dumnezeirii, a harului dumnezeiesc care umple și copleșește materia.

Biserica este partea de lume unită cu Dumnezeu, plină de Duhul Sfânt. Biserica este adunarea, sinaxa, suma oamenilor plini de Duh Sfânt, după cum citim în cartea Faptele Apostolilor. Începutul și capul Bisericii este Hristos Însuși în care se unesc în chip desăvârșit, dar fără confuzie și amestecare, Dumnezeu Cel adevărat cu omul cel adevărat. Apoi temelii istorică a Bisericii sunt cei doisprezece Apostoli peste care se pogoară Duhul Sfânt. În continuare, Biserica va crește până la sfârșitul veacurilor prin umplerea oamenilor de Duh Sfânt prin Botez și celelalte Sfinte Taine. (*Pocățiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt. Fapte 2, 38*). Atunci când spunem în rugăciunea cântării celei întreit sfinte: „Dumnezeule Cel sfânt, Cel ce întru sfinți Te odihnești”, trebuie să înțelegem nu pe sfinții din calendar, ci pe toți creștinii, pentru că Dumnezeu se odihnește în toți cei botezați. La început, toți creștinii erau numiți sfinți tocmai în temeiul primirii Duhului Sfânt la Botez. Apostolul Pavel se adresa creștinilor din Corint astfel: *Bisericii lui Dumnezeu care*

este în Corint, împreună cu toți sfinții care sunt în toată Ahaia (2 Cor. 1, 1). Sfântul, așadar, nu este o categorie morală, o încununarea a unei vieți meritorii din punct de vedere moral, ci este o categorie ontologică, care se referă la condiția creștinului de om plin de Duh Sfânt și unit cu Dumnezeu, precum și a Bisericii ca parte a lumii plină de Duhul Sfânt.

Acest adevăr este mărturisit în istoria Bisericii fără întrerupere și de literatura reprezentativă și recapitulativă a Răsăritului Ortodox, cum sunt: *Filocalia sfinților trezvitori/niptici, Patericele, Viețile sfinților* și altele, la care se adaugă, într-o continuitate și unitate desăvârșită, literatura duhovnicească mărturisitoare a veacului al XX-lea.

Ultima mare dispută teologică, cea din secolul al XIV-lea, purtată în numele Răsăritului Ortodox de Sfântul Grigorie Palama în polemică cu reprezentanții teologiei scolastice, apăra tocmai acest adevăr fundamental ilustrat la ora aceea în faptul vederii sensibile a lumii dumnezeiești de către monahii nevoitori, trezvitori, isihăști. Adevărul unirii omului cu Dumnezeu, fără amestec și confuzie și fără a fi afectată în vreun fel transcendența absolută a lui Dumnezeu prin raport la creație, este explicat teologic prin distincția dintre ființa dumnezeiască și energiile dumnezeiești necreate. Dumnezeu este

în ființa Sa absolut transcendent și în energiile Sale necreate se împărtașește în chip deplin lumii create și omului.

LECTURA TEOLOGICĂ A ISTORIEI

O a doua trăsătură caracteristică a Bisericii Ortodoxe decurge din prima, anume că Dumnezeu, fiind atât de prezent în viața lumii și a oamenilor, este Cel care ține și săvârșește totul. El este Domnul istoriei și o conduce unde-I este voia. El este izvorul continuu al vieții și al tuturor bunătăților. El este săvârșitorul tuturor în Biserică. De la Dumnezeu vine și proiectul, dar și puterea pentru realizarea proiectului.

Mă tem că, mai ales în pastorația și misiunea Bisericii, luăm în calcul aproape exclusiv factorul uman, instituția sau administrația bisericească, pe preoți și pe teologi și prea puțin sau aproape deloc pe Dumnezeu Însuși. Ponderea prea mare a inițiativelor omenești, instituționale, administrative bisericești în câmpul misionar și pastoral trădează convingerea noastră că noi, preoții și teologii, suntem la cârma lucrurilor și nu Însuși Dumnezeu. Atitudinea corectă o au cei care se smeresc și nu îndrăznesc să aibă proiecte proprii, ci se curățesc pe ei înșiși pentru a fi pregătiți pentru situația în care Dumnezeu îi alege și îi cheamă să lucreze prin ei.

Am să fac un exercițiu de lectură teologică a istoriei prezente a Bisericii Ortodoxe. Înțeleg prin lectură teologică încercarea de a descifra în diferitele evenimente majore expresia voii și inițiativei lui Dumnezeu.

Biblia este lectura teologică prin excelență a istoriei, la fel literatura liturgică, literatura patristică și mai concret literatura niptică sau filocalică. Cred că teologii și preoții Bisericii sunt datori cu această lectură teologică a ceea ce se întâmplă în lume și că lumea, contemporanii noștri, așteaptă de la noi să le explicăm ce rațiuni dumnezeiești stau la originea diferitelor evenimente ce marchează existența noastră.

Ispita noastră este lectura lumească, seculară a istoriei și frecvent această ispită capacitează teologia și predica Bisericii. Este suficient să analizăm tratatele de Istorie Bisericească Universală sau de Istorie a Bisericii Ortodoxe Române pentru a vedea că Dumnezeu nu este luat în calcul ca parte a istoriei Bisericii. Ne transformăm într-un fel de istorie a religiilor, Dumnezeu și cele dumnezeiești nemaifiind decât niște concepte care se cer articulate unui întreg sistem speculativ. Frecvent, în loc să încercăm să aplicăm lumii și nouă, oamenilor, criteriile dumnezeiești, aplicăm lui Dumnezeu și celor dumnezeiești criteriile și măsurile omenești.